

סיון תשס"ז

בס"ד

המרגלים, משה, יהשע, וכלב פרשת שלח (ע"פ שיעורו של הרב קצין)

פרשת המרגלים שגרמה לעם ישראל עיכוב גדול בכניסתם לארץ העסיקה את המפרשים בכמה וכמה נקודות. בניסיון להבין את חטאם, את הרקע שגרם להם לומר מה שאמרו, אנחנו נרצה לעסוק היום בשתי נקודות:

האחת – השוואה בין שני התיאורים של סיפור המרגלים. התיאור ה"אוביקטיבי" של התורה והתיאור של משה רבנו בספר דברים.

השוואת שני התיאורים על חטא המרגלים מעוררת שאלה וחוסר התאמה. לכשמתבוננים בתיאור אצלנו משתמע שה"יוזם" של שליחת המרגלים הוא הקב"ה:

1. במדבר פרק יג

(א) וידבר ה' אל משה לאמר:

(ב) שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש אחד אחד למטה אבתיו תשלחו כל נשיא בהם:

(ג) וישלח אתם משה ממדבר פארן על פי ה' כלם אנשים ראשי בני ישראל המה:

2. בראשית פרק י"ב

(א) ויאמר יהוה אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך:

לעומת זאת בתיאור של משה רבנו משמע שהיוזמה באה מ"למטה" מהעם.

שאלה הראשונה: מיהו היוזם?

שאלה שניה: האם הקב"ה מברך על כך או נותן גושפנקא כמו שמשמע אצלנו?

מה שברור הוא שמשה מציין בפירוש שהדבר מצא חן בעיניו "וייטב בעיני..." ואם כך משמע שפעולת שליחת המרגלים כשלעצמה היתה חיובית?

3. דברים פרק א

(כב) ותקרבוני אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישבו וישבו אתנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן:

(כג) וייטב בעיני ה' ויאקח מכם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט:

(כד) ויפנו ויעלו ההר ויבאו עד נחל אשכל וירגלו אתה:

ליישוב הדברים נביא שלוש שיטות שמצאנו בפרשנים:

האחת היא שיטת רש"י. הוא רואה את העיקר בתיאור של ספר דברים:

4. רש"י במדבר פרק יג

שלח לך - לדעתך, אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח, לפי שבאו ישראל ואמרו (דברים א, כב) נשלחה אנשים לפנינו, כמה שנאמר (שם) ותקרבוני אלי כלכם וגו', ומשה נמלך בשכינה.

אמר אני אמרתי להם שהיא טובה, שנאמר (שמות ג, י"ז): "ואמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הפניני והחתי והקנזי והפרזי והחוי והיבויסי אל ארץ זבת חלב ודבש", חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים למען לא יירשוה:

היוזמה היתה של העם.

הביטוי "שלח לך" אין משמעו ציווי. הקב"ה מסכים וגם מסתייג: חייהם שאני נותן להם מקום לטעות...

הספורנו מיישב אחרת: היוזמה אכן היתה של בניי.

ציוויו של הקב"ה היה כך: שלח לך אנשים... אם כבר הם רוצים לשלוח, אל תשלח אנשים פשוטים שיבואו לכלל טעות, אלא אנשים חשובים שלא יטעו. והם אמנם הכירו בטובה של הארץ, למרות שטענו שאי אפשר יהיה לכובשה. יתכן שאנשים פשוטים, אף את טובה של הארץ לא היו רואים.

5. ספורנו עה"ת ספר במדבר פרק יג פסוק א

וידבר ה' אל משה לאמר, שלח לך אנשים. אל תניח שישלחו הם, כמו שאמרו לעשות באמרם נשלחה אנשים לפנינו שמא ישלחו הדייטות בלתי מכירים שבח הארץ ויספרו בגנותה, באופן שיחשבו ישראל אל ה' תועה, ולא ישובו בתשובה כמו ששבו אחר כך, באמרם חטאנו לה'. וזה כי המרגלים ששלח משה, אף על פי שהרשיעו להניא לב העם מחסרון אמונתם באל שדי, מכל מקום הכירו וסיפרו טובת הארץ, באמרם וגם זבת חלב ודבש היא וכן העיד באמרו ויקחו בידם מפרי הארץ ויאמרו טובה הארץ אלא שאמרו שהיה נמנע לכבשה.

דרך שלישית נובעת מתשומת לב לשם הפעולה המתוארת.
כך למשל פירש הרש"ר הירש:

6. רש"ר הירש במדבר פרק יג

"יחפרו לנו את הארץ" – כביכול יעלו את הארץ מן המעמקים האפלים של ההסתר ואי הידיעה לאור הבהיר של הידיעה וההכרה. והתכלית המוצהרת של השליחות היתה למצוא את הדרך שיעלו בה אל הארץ. עצם הבקשה הזאת לא היה בה דבר שאיננו הגון. משה עצמו אמר שם: "וייטב בעיני הדבר".
"תור" יכול לציין גם חקירה סובייקטיבית גרידא, החוקר עומד על הסגולות המיוחדות של הדברים ומצרף אותם כסימנים למושג אחד. כאשר ציווה ה' ויתרו את ארץ וגו' כבר שונה והורחב התפקיד של שליחותם.
לא הוטל עליהם רק לחפש את הדרך הטובה ביותר לכיבוש הארץ. אלא תפקידם היה להכיר את הארץ עצמה כקרקע להתפתחות עם.

פנייתם של ישראל היתה בבקשה לחפור את הארץ ולרגל אותה (הפועל לרגל מופיע בביצוע). משימת הריגול עניינה למצוא מהו המסלול הנכון ומהי הדרך הטובה ביותר לכבוש את הארץ. בקשה זו היא לגיטימית. לפני שכובשים מקום חדש שולחים מרגלים למשימת ריגול.

כך גם עשה יהושע (זה שעבר בעצמו את כל חוויות המרגלים) שנים מאוחר יותר:

7. יהושע פרק ב

(א) וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים אנשים מרגלים חרש לאמר לכו ראו את הארץ ואת יריחו וילכו ויבאו בית אשה זונה ושמה רחב וישכבו שמה:
(ב) ויאמר למלך יריחו לאמר הנה אנשים באו הנה הלילה מבני ישראל לחפור את הארץ:
(ג) וישלח מלך יריחו אל רחב לאמר הוציאי האנשים הבאים אליך אשר באו לביתך כי לחפור את כל הארץ באו:
(כג) וישבו שני האנשים וירדו מההר ויעברו ויבאו אל יהושע בן נון ויספרו לו את כל המצאות אותם:

הוא שולח מרגלים. לכן הוא שולח שניים בלבד. שמותיהם לא מופיעים. הם גם לא מוסרים את חוות הדעת לכל העם כי אם למנהיג יהושע.
בקשה זו שביקשו ישראל טובה היתה בעיניו של משה.

אולם אז מרחיב הקב"ה את המשימה והיא הופכת לא למשימת ריגול אלא למשימת תיור.
שימו לב לכל אורך הפרשה:

8. במדבר פרק יג

(טז) אלה שמות האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ ויקרא משה להושע בן נון יהושע:
(יז) וישלח אתם משה לתור את ארץ כנען ויאמר אליהם עלו זה בגגב ועליתם את ההר:
(יח) וראיתם את הארץ מה הוא ואת העם הישב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב:
(יט) ומה הארץ אשר הוא יושב בה הטובה הוא אם רעה ומה הערים אשר הוא יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים:
(כ) ומה הארץ השמנה הוא אם רזה היש בה עץ אם אין והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ והגמים קמי בפורי ענבים:
(כא) ויעלו ויתרו את הארץ ממדבר צן עד רחב לבא חמת:
(כב) ויעלו בגגב ויבאו עד חברון ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק וחברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים:
(כג) ויבאו עד נחל אשפול ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישאהו במוט בשנים ומן הרמנים ומן התאנים:
(כד) למקום ההוא קרא נחל אשפול על אדות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל:
(כה) וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום:
(כו) וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן ואל כל עדת בני ישראל אל מדבר פארן קדשה וישבו אותם דבר ואת כל העדה ויראום את פרי הארץ:

(לב) וַיִּצְיֵאוּ דְבַת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאֶרֶץ אֲשֶׁר עֲבַרְנוּ בָּהּ לְתוֹר אֹתָהּ אֶרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֵיהָ הוּא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְּתוֹכָהּ אֲנָשִׁי מְדוּת :

אז ה"מרגלים" היו תיירים או מרגלים?

כנראה שצריך להגדיר את המונח **מרגלים**, כפי שנשתמש בו בשיעור זה.

למרות שהאירוע ידוע בשם **חטא המרגלים**, לא כך מתייחס אליהם הכתוב בפרשת שלח!

לשם הנוחות, נמשיך בשיעור לקרוא להם **מרגלים**, אך נראה שמשימתם כללה הרבה מעבר לסתם ריגול.

כפי שראינו כשהתורה מתארת את שליחות המרגלים, היא משתמשת במילה "לתור".

כדי להגדיר את משמעות הפועל לתור באופן מדויק, עלינו לנתח את פרטי המשימה. משה מצווה את המרגלים:

"וראיתם את הארץ מה היא, ואת העם הישב עליה - החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב? ומה הארץ אשר הוא יושב

בה - הטובה הוא אם רעה? ומה הערים אשר הוא יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים? ומה הארץ השמנה היא אם

רזה? היש בה עץ אם אין? והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ, והימים ימי בכורי ענבים" (י"ג; יח-כ).

ודאי שאין זו משימת ריגול רגילה. שימו לב לכך שעל המרגלים לברר עובדות בנוגע לשני תחומים נפרדים:

(1) **טבע הארץ** - האם הארץ טובה או רעה, האם קרקעה עידית או זיבורית, האם עציה מניבים הרבה פירות וכו'.

(2) **הסבירות לכיבוש הארץ** - האם האויב חזק או רפה, האם הערים בצורות וכו'.

תחומים אלו אינם שייכים למשימת ריגול צבאית. אלא למשימה של איסוף מידע.

לרוב, מרגלים נשלחים **לאחר שהוכרזה מלחמה**.

המפקד הצבאי שולח מספר קטן של אנשים העוזרים לו בהתוויית התכניות **כיצד** יש לתקוף את האויב.

משימתם של המרגלים שלנו שונה בתכלית - הם נשלחו **לאסוף מידע** שיעזור לעם להחליט **האם** לכבוש את הארץ.

ברור שאין זו משימה למרגלים צבאיים. ניתן להגדיר את משימתם אחרת - **ועדת בדיקה לאומית** הבוחנת את הסבירות שבהקמת בית לאומי לבני ישראל בארץ כנען. (... שכוללת שופטים מדימוס, רמטכליים לשעבר, עיתונאים בכירים וכד').

כדי להבין את הרקע למשימה זו, אנו צריכים להיזכר בעובדה שבני ישראל הם עם המחפש מולדת, שבה יוכלו להתקיים כאומה בת יותר משני מיליון אנשים (השערה זו מבוססת על המפקד של שש מאות אלף אנשים מבן עשרים שנה ומעלה).

לפיכך, לפני שבני ישראל מתחילים לכבוש את הארץ, עליהם לברר שתי נקודות חשובות, המקבילות למשימה הכפולה של המרגלים (כפי שהוסבר לעיל):

(1) **האם הארץ מתאימה לבניית מולדת.**

(2) **האם כיבושה הוא בר ביצוע.**

על בסיס הקדמה זו, קל יותר להבין את הפסוק הפותח את הפרשה:

"וידבר ה' אל משה לאמר: שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם ... **כלם אנשים ראשי בני ישראל המה**" (י"ג; א-ג).

טבעה של המשימה דורש שהשליחים יהיו זקני השבטים.

אלה לא נשיאי השבטים שהקריבו בחנוכת המזבח !!!

כך גם ניתן להסביר מדוע המרגלים דיווחו לא רק למשה אלא גם לכל העדה (ראה י"ג; כו).

אילו היו מרגלים צבאיים, הם היו מדווחים למשה בלבד (דהיינו, המפקד הצבאי), וברור שלא לכל העם! יתר על כן, אילו היו מרגלים צבאיים, לא היה שום צורך בפרסום שמותם, וודאי שלא היה צורך לשלוח את ראשי השבטים.

מכיוון שמשימתם הייתה משימת ברור עובדות לאומית, היה צורך לשלוח את ראשי השבטים, ומשום כך הם הגישו את מסקנותיהם לפני כל העם.

אז מה היה חטאם של המרגלים:

9. רמב"ן במדבר פרק יג

וגם זבת חלב ודבש הוא - בעבור שצוה אותם לראות השמנה היא אם רזה, השיבו לו כי היא שמנה וגם זבת חלב ודבש היא, ועל שאלתו היש בה עץ אם אין, השיבו לו "זוה פריה", כי כן צוה אותם להראותו. **והנה בכל זה אמרו אמת והשיבו על מה שנצטוו.**

והיה להם לאמר שהעם היושב עליה עז והערים בצורות, כי יש להם להשיב אמרי אמת לשולחם, כי כן צוה אותם: החזק הוא הרפה הבמחנים אם במבצרים, **אבל רשעם במלת "אפס", שהיא מורה על דבר אפס ונמנע מן האדם שאי אפשר בשום ענין, כלשון האפס לנצח חסדו (תהלים עז ט), ואין עוד אפס אלהים (ישעיה מה יד).** והנה אמרו לו, הארץ שמנה וגם זבת חלב ודבש והפרי טוב, אבל **אי אפשר לבא אליהם** כי עז העם והערים בצורות גדולות מאד וגם ילידי הענק ראינו שם:

בתחילה אכן השיבו על מה שנצטוו. הבעיה היתה כשאמרו **אפס כי עז העם** וטענו שאי אפשר לעלות בכל ענין, בזה חרגו מסמכותם.

דברים ט'

(א) **שָׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶתְּהָ עֲבַר הַיּוֹם אֶת הַיְרֵדוֹן לְבֵא לְרֵשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעֲצָמִים מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בְּשָׁמַיִם:**
 (ב) **עַם גְּדוֹל וְרַם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אֶתְּהָ יָדַעְתָּ וְאֶתְּהָ שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְנֵי עֲנָק:**
 (ג) **וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָעֹבֵר לְפָנֶיךָ אֲשֶׁר אָכְלָה הוּא יִשְׁמִידֶם וְהוּא יִכְנִיעֶם לְפָנֶיךָ וְהוֹרֵשׁתֶם וְהֶאֱבַדְתֶּם מֵהָרַ פְּאֶשֶׁר דָּבַר יְהוָה לְךָ:**

לדוגמה: כל זמן שעיתונאי מדווח על אירועים – גם הקשים ביותר – בהצמדות לעובדות, הוא ממלא את תפקידו נאמנה.

כשהוא מתחיל להוסיף פרשנות אישית הנובעת מדעותיו האישיות, הוא חורג מהמנדט שניתן לו. אז ניתן להגדירו כ"חוטא".

בסוף הפרשה שלנו אנו קוראים את פרשיית הציצית:

10. במדבר פרק טו

(לז) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:**
 (לח) **דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל פְּנֵי בְגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנִתְּנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף פְּתִיל תְּכֵלֶת:**
 (לט) **וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֲיִינֵיכֶם אֲשֶׁר אֲתֶם זֵנִים אַחֲרֵיהֶם:**
 (מ) **לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְהִייתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם:**
 (מא) **אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:**

במבט ראשון, מיקומה של הפרשייה אינו ברור: כיצד קשורה הציצית לעניינים שקדמו לה?
 ננסה לראות כי אכן פרשיית הציצית קשורה ישירות לאירועים שהתרחשו בסמוך לה, כגון **חטא המתאווים** ו**פרשת המרגלים**, ומצנת הציצית היא הדרך לתיקון החטאים שנעשו.

בפרשיית הציצית מופיעים כמה ביטויים המזכירים מאוד את הפרשייה המופיעה בתחילת הפרשה - סיפור חטא המרגלים:

11. השוואה בין סיפור המרגלים לפרשיית הציצית

א. "לתור את הארץ..."	-	"ולא תתורו אחרי לבבכם".
ב. "וראיתם את הארץ"	-	"וראיתם אותו".
ג. "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם"	-	"ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם", "אחינו המסו את לבבנו".
ד. "אשר אתם זונים אחריהם"	-	"ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה ונשאו את זנותיכם".

א. כמו שראינו, מטרת שליחות המרגלים הייתה **"לתור את הארץ..."**
 בסך הכל - **אחת עשרה מתוך שלושה עשרה הפעמים שלשון זו מופיעה בתורה מצויות בענייננו.**

השורש מופיע עשר פעמים בפרשת המרגלים שבספר במדבר, ופעם אחת נוספת בספר דברים, בדברי התוכחה על פרשת המרגלים: "ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' א-להיכם ההולך לפניכם בדרך לתור לכם מקום..." (דברים א', לב-לג).

לשון ייחודית זו נזכרת גם בפרשת ציצית - **"ולא תתורו אחרי לבבכם" (ט"ו, לט)**, וזו הפעם היחידה בתורה שמילה זו משמשת במשמעות סמלית.

ב. הציווי למרגלים - "וראיתם את הארץ" (י"ג, יח) - מזכיר את הציווי בפרשת ציצית: "וראיתם אותו" (ט"ו, לט). כפי שנראה להלן, גם לשון זו חוזרת פעמים רבות בפרשה.

ג. הביטוי בפרשת ציצית - "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (ט"ו, לט) מזכיר את שני איברי הגוף הסמליים המופיעים גם בפרשת המרגלים. בפרשתנו נאמר: "ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם" (י"ג, לג), ובתיאור החטא שבפרשת דברים: "אחינו המסו את לבבנו" (דברים א', כח).
 ד. האיסור הנזכר בפרשת ציצית הוא לתור אחרי הלב והעיניים "אשר אתם זונים אחריהם" (ט"ו, לט). בדיוק באותה לשון מגדיר ה' גם את חטא המרגלים: "ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה ונשאו את זנותיכם" (י"ד, לג).

לאור השוואות אלו, מסתבר שמצות הציצית ניתנה לבני ישראל כתיקון לחטא המרגלים.

אמרנו שחטאם המרכזי של המרגלים היה השיפוט הבלתי-אובייקטיבי של לבם, ביחס למה שראו עיניהם. העובדות ברורות לכל, אולם הערכת העובדות נתונה לפרשנות אנושית.

מעניין, כי המרגלים משתמשים במילה "ראינו" רק ביחס לדברים השליליים שהם מציינים:

12. חטא המרגלים נובע מ"ראיה" לא מאוזנת

"וגם לידי הענק ראינו שם... וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות. ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפילים..." (י"ג, כח-לב).
 "לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו" (י"ג, לא).

כנגד זאת, יהושע וכלב טוענים:

13. תגובת יהושע וכלב

"ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם, סר צילם מעליהם וה' איתנו אל תיראום" (י"ד, ט).
 "סר צילם מעליהם".

חטא המרגלים היה אפוא בראייה הלא-מאוזנת, חסרת האמונה והביטחון, שבאה לידי ביטוי בקביעה הנחרצת - "לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו" (י"ג, לא).

לעומתם, יהושע וכלב ביקשו מעם ישראל שלא לראות ראייה חילונית חיצונית ולא לירא מעם הארץ, אלא להביט מתוך אמונה בקב"ה, ראייה המביאה לאמונה - "סר צילם מעליהם".

נראה, שלא בכדי השתמש משה לאחר חטא המרגלים דווקא בביטוי:

14. במדבר י"ד

(יד)שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליהם ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה.

אפילו הגויים רואים "עין בעין" שה' שוכן בקרב הארץ, ורק הראייה המסולפת של בני ישראל עצמם מונעת מהם להבין זאת.

מסתבר, אפוא, שכנגד חטא זה ניתנה לבני ישראל מצות הציצית.

תפקידה של הציצית הוא להוות תזכורת בחיי היום-יום למצוות ה' אשר הוציא את בני ישראל מארץ מצרים, ולהיותו של עם ישראל ממלכת כוהנים וגוי קדוש.

פתיל תכלת

על כנפי הבגד, המלווה את האדם בכל אשר ילך, מצויה האדם לתת פתיל תכלת. מהי משמעותו של פתיל זה?

בפרשת משפטים מתארת התורה את הצורה שבה ראו בני ישראל את הקב"ה:

15. שמות כ"ד י'

"ויראו את א-להי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר".

בהקשר זה, ידועים דברי חז"ל:

16. ספרי במדבר

"מגיד הכתוב שכל המקיים מצות ציצית - מעלים עליו כאלו הקביל פני שכינה, שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע והרקיע דומה לכסא הכבוד כענין שנא' 'וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא' ".

מכאן גם ניתן להבין את השימוש הנפוץ בתכלת במלאכת המשכן - מקום השראת השכינה. יצויין, כי 39 מתוך ארבעים הפעמים שהמילה "תכלת" מופיעה בתורה הן בהקשר של עבודת המשכן. רק בפרשת הציצית מופיעה המילה בהקשר אחר.

נראה, אפוא, שפתיל התכלת נועד להזכיר לאדם בכל רגע ורגע בחייו את הקב"ה:
"וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם, ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם: למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לא-לוהיכם." (ט"ו, לט-מ)

באופן יותר ממוקד, ראיית הציצית מביאה את האדם לידי אימוץ האמונה בה' בכל מצב, ולידי זיכרון שיימנע ממנו לתור אחרי עיניו ולהמיס את לבבו לדרכי זנות.

ההתבוננות בציצית מסמלת אפוא את הניגוד המוחלט לנסיבות שגרמו לחטא המרגלים.

למעשה, נראה שכבר רש"י עמד על הקשר שבין פרשת המרגלים לבין פרשת הציצית:

17. מדרש תנחומא (שלח טו):

"ולא תתורו אחרי לבבכם - הלב והעיניים הן **סרסורין** לגוף, שהן מזניס את הגוף".

לעומת זאת, כשרש"י מצטט את המדרש הוא משנה במעט את הלשון:

18. רש"י במדבר ט"ו, לט:

"הלב והעיניים הם **מרגלים** (!) לגוף, מסרסרים לו את העבירות, העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות".

אכן, הליכה אחרי **הלב והעיניים** היא זו שהביאה לחטא המרגלים. **האם היו המרגלים חוטאים, לו הלכו לארץ ישראל עם ציצית? ...**

שורשו של חטא המרגלים

המילים המנחות שבעקבותיהן הלכנו עד עתה מחזירות אותנו שלב אחד אחורה. מה היה שורשו של חטא המרגלים? ייתכן, שניתן למצוא את שורש הבעיה כבר בסיפור קצר המובא בפרשת בהעלותך.

ההכנות לקראת המסע לארץ ישראל הולכות ונשלמות. סדר המחנות כבר נקבע, הענן כבר עלה מעל משכן העדות, ולפתע מספרת לנו התורה בקצרה על שיחה בין משה ובין חובב בן רעואל:

19. במדבר פרק י'

(כח) אֵלֶּה מִסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְצִבְאֹתָם וַיִּסְעוּ:
 (כט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבֵב בֶּן רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֵתָן מִשֵּׁה נְסָעִים אֲנַחְנוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה אֱתוּן לָכֶם לָכֶה אֲתָנוּ וְהִטְבְּנוּ לָךְ כִּי יְהִי דְבַר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל:
 (ל) וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא אֵלֶיךָ כִּי אִם אֶל אֶרְצִי וְאֶל מוֹלַדְתִּי אֵלֶיךָ:
 (לא) וַיֹּאמֶר אֵל נָא תַעֲזֹב אֶתְנוּ כִּי עַל כֵּן יִדְעֶתָ חֲנֻתֵנוּ בְּמִדְבָּר וְהִיִּית לָנוּ לְעֵינָיִם:
 (לב) וְהִיָּה כִּי תֵלֵךְ עִמָּנוּ וְהִיָּה הַטוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יִיטִיב יְהוָה עִמָּנוּ וְהִטְבְּנוּ לָךְ:
 (לג) וַיִּסְעוּ מֵהָרַץ יְהוָה דָּרַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְאַרְוֹן בְּרִית יְהוָה נָסַע לִפְנֵיהֶם דָּרַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה:

פרשייה זו מעוררת כמובן שאלה: האם חובב נענה לבקשתו של משה? מדוע התורה הסתירה את תשובתו של חובב?

נראה, שהסתרת תשובתו של חובב מדגישה כי הנקודה המרכזית בסיפור זה איננה התוצאה, אלא עצם הבקשה. ייתכן, שישנה בעיה מסוימת בפנייה אל חובב.

פנייתו הראשונה של משה לחובב נראית כהצעה ידידותית בלבד - "לכה אתנו והטבנו לך", והיא נראית כביטוי של הכרת הטוב ליתרו בשל עזרתו בהקמת מערכת המשפט בישראל. לאחר סירובו של חובב להצעה, שב משה ומבקש מחובב להצטרף אליהם, אך הפעם הצעה זו מצטיירת כבקשה, כמעט כתחינה, מפני שהעם זקוק לסיועו של חובב, המכיר את דרכי המדבר: "אל נא תעזוב אותנו, כי על כן ידעת חנותנו במדבר והיית לנו לעיניים". (י, לא) בקשה זו, הנראית כיצירת תלות בבשר ודם, עומדת בניגוד לרוח הפרשיות שמסביב.

רק בפרק הקודם נאמר:

20. במדבר פרק ט'

(יז) ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני ישראל ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו בני ישראל: (יח) על פי יהוה יסעו בני ישראל ועל פי יהוה יחנו כל ימי אשר ישכן הענן על המשכן יחנו:

בארץ ישראל אמנם ראוייה להיות הנהגה טבעית, המבוססת על מאמצי האדם;

אך במדבר עם ישראל שרוי ממילא במציאות לא-נורמלית, והא מתקיים רק בעזרת ה':

21. דברים פרק ח'

(טו) המולידך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש: (טז) המאכלך מן המדבר אשר לא ידעו אבותיך:

אם עמוד ה' הולך לפני העם - לשם מה הוא זקוק לעיניים בשר ודם?

כך גם ניתן להבין את הסמיכות בין דברי משה לחובב לבין הפסוקים הבאים מייד לאחר מכן: "ויסעו מהר ה' דרך שלושת ימים וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלושת ימים לתור להם מנוחה: וענן ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה". (י, לג-לד)

בין אם הלך חובב עמהם ובין אם לא, ארון ה' הוסיף ללכת לפני העם.

זהו האזכור היחיד הנוסף של השורש תו"ר בתורה.

מסתבר, שהתורה מבקשת ללמד שאין עם ישראל זקוק ל"עיניים" של יתרו, כיון שארון ה' הוא שהולך "לתור" להם מנוחה.

קשה כעת להתעלם מהקשר בין לשונות אלו לבין מטרתה של מצנת הציצית:

"ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם... אני ה' א-לוהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים".

ייתכן, אפוא, שפנייתו של משה לחובב - אולי אף שלא מדעת - העצימה את חוסר הראייה האמונית של בני ישראל, שליווה אותם ברמה מסוימת מתחילת דרכם.

ייתכן שכאשר הם שמעו את משה מבקש מחובב "והיית לנו לעיניים", הם הפנימו את ראיית תקופת המדבר במבט ארצי, ונפגמה אמונתם בהנהגת הקב"ה את עמו.

ואז הם "מרשים לעצמם" לבקש "בשר", כלומר "לרדת" להתנהלות גשמית, ולהפסיק את "המן" = התנהלות ניסית.

הלשונות הדומים בין הפרשות עשויות להדגיש את הקשר התוכני שביניהן.

פרשת המתאוים

בין פרשיית חובב ומשה לבין פרשת המרגלים מצויה פרשת המתאוים.

גם בפרשה זו, כמו באלו שלפניה ואחריה, אנו פוגשים אותן לשונות.

בכיים של בני ישראל מתעורר מתוך זיכרון סלקטיבי:

22. במדבר י"א

(ד) והאספסף אשר בקרבו התאויו ותאוה וישבו ויכפו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר:

(ה) זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים:

(ו) ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו:

(ז) והמן כזרע גד הוא ועינו פועין הבדלח:

(י) וישמע משה את העם בכה למשפחתיו איש לפתח אהלו ויחר אף יהוה מאד ובעיני משה רע:

שוב אנו נתקלים **בראייה חילונית**, המביאה את בני ישראל **לזכור** דווקא את הארוחות הטעימות שאכלו במצרים, ולא את עבודת הפרך והשעבוד שמהם גאלם הקב"ה. **ראייה** זו מביאה אותם **להסתכל בצרות עין** גם על מתת השמים - **על המן**: "בלתי אל המן עינינו". כנגד זה מוסיפה התורה מייד - "והמן כזרע גד הוא **ועינו כעין** הבדולח". השימוש החוזר - שלוש פעמים בשני פסוקים - בשורש ע"ן מבטא את הרעיון **שהכל תלוי בצורת ההסתכלות**.

לא פלא, אפוא, שאותו שורש מופיע גם בתגובת משה לחטא: "ויחר אף ה' מאוד **ובעיני** משה רע" (י"א, ז).

ה. סיכום

חלקו הראשון של חומש במדבר מתאר תקופה קשה ביותר. דור היוצאים ממצרים נכשל בחטאים כבדים פעם אחר פעם. חוסר האמונה הבסיסי, שבלט כבר במצרים, ממשיך ומלווה את העם בתלאותיו במדבר. **פרשת המתאוים** ו**חטא המרגלים** מהווים שני נדבכים חשובים בתהליך שלילי זה, שהסתיים בגזירה שבני הדור לא יראו את הארץ. ראינו, שבמידה מסויימת ניתן לראות את תחילת התהליך דווקא בסיפור הקטן של **בקשת משה מחובב**, שאולי מבלי משים חידד אצל עם ישראל את המבט הגשמי כלפי דרכם במדבר.

הציצית ניתנה לעם ישראל לאחר חטאים אלו.

ייתכן שהציצית ניתנה כאמצעי עזר, שאולי יסייע לבני הדור השני לעמוד במבחנים שבהם נכשלו בני הדור הראשון. מטרתה המרכזית של הציצית היא לזכור בכל עת את הקב"ה ואת מצוותיו, וכך, אולי, להימנע מתופעות של חוסר אמונה הנובע משכחת הקב"ה.

לאור דברים אלו, ניתנת משמעות רעיונית עמוקה לדברי חז"ל:

23. נדרים כ"ה ע"א

"שקולה מצות ציצית כנגד כל מצוות שבתורה".

מצוות ביכורים וחטא המרגלים

24. משנה מסכת בכורים פרק ג'

(א) **פִּיצַד מִפְּרִישֵׁי הַבְּכוֹרִים**, יוֹרֵד אֶדָם בְּתוֹךְ שְׂדֵהוּ וְרוֹאֵה תְּאֵנָה שְׂבֻכָה, אֶשְׂכּוֹל שְׂבֻכָה, רִמּוֹן שְׂבֻכָה, קוֹשֶׁר בְּגָמִי, וְאוֹמֵר, הֲרִי אֵלוֹ בְּכוֹרִים. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, אֵף עַל פִּי כֵן חוֹזֵר וְקוֹרֵא אוֹתָם בְּכוֹרִים מֵאַחַר שֶׁיִּתְּלְשׁוּ מִן הַקֶּרֶקֶע:

המשנה מתארת את הפעולה הראשונה שעושה מביא הבכורים: **הפרשת הבכורים**. במשנה מובאות שלוש דוגמאות של פירות הבכורים: **גפן, רימון ותאנה**. דומה שראוי היה, שהמשנה תציין את שבעת המינים כולם, שכן זו המצווה – להביא ביכורים מכל שבעת המינים.

25. משנה מסכת בכורים פרק א'

(ג) **אֵין מְבִיאִין בְּכוֹרִים חוּץ מִשְׁבַּעַת הַמִּינִים**. לֹא מִתְמָרִים שְׂבֻכָהִים, וְלֹא מִפְּרוֹת שְׂבַעֲמִקִּים, וְלֹא מִזֵּיתֵי שְׁמֹן שְׂאִינָם מִן הַמִּבְּחָר. אֵין מְבִיאִין בְּכוֹרִים קֶדֶם לְעֶצְרָת.

יתרה מזאת, אם הבאת הבכורים נעשית בחג השבועות, הרי טרם הגיע זמנם של פירות האילן להבשיל, ראוי היה איפה, שהמשנה תציין דוגמאות השייכות לעונה זו של השנה, כלומר חיטים ושעורים. כמו שאומרת התורה:

26. שמות פרק ל"ד

(כב) **וְחַג שְׂבַעַת תַּעֲשֶׂה לָךְ בְּכוֹרֵי קִצִּיר חִטִּים**.

בחג השבועות מביא עם ישראל את קרבן שתי הלחם **מחיטים** בבית המקדש וכנראה אלו שעלו לרגל בשבועות היו מביאים בכורים מהחיטה והשעורה הראשונה שצמחה בשדם.

לאור האמור היתה משנה צריכה לומר בערך כך: "כיצד מפרישים בכורים? – יורד אדם לתוך שדהו, **ורואה** שעורה שבכרה, חיטים שבכרו, קושרן בגמל, וכו'".

אם כן למה מדגישה המשנה את הגפן התאנה והרימון דווקא, שזמן ביכורם הוא בסוף הקיץ?

27. חידושי הגאון ר' מנחם זעמבא הי"ד, סימן נ

איתא **בשם האר"י ז"ל** דמצוות הבאת הביכורים היא **תיקון לחטא המרגלים**. דהרי המרגלים הוציאו דיבה על הארץ, ומצוות ביכורים ניתנה משום חיבת הארץ. דיש רמז לזה במשנה ביכורים פ"ג מ"א, דאיתא שם: 'יורד אדם לתוך שדהו ורואה **תאנה שביכרה, אשכול שביכר, רימון שביכר** - קושרו בגמי ואומר: הרי אלו ביכורים'. הנה מוזכרים כאן השלושה מינים המוזכרים גם אצל המרגלים (במדבר י"ג, כג, 'ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד... ומן הרמונים ומן התאנים') שאותם הם הביאו מא"י. והרמז - לקשר שביניהם. עכ"ל.

אומר הרב סמט: זמן שליחת המרגלים הרי מפורש: "והימים ימי בכורי ענבים" (במדבר י"ג, כ). גם הציווי שנצטוו המרגלים ודבריהם בשום מתור את הארץ, מקבילים הם לציווי שנצטוונו בפרשתנו על הבאת הביכורים ולמקרא הביכורים שעלינו לומר עם הבאתם:

28. הרב סמט

דברים כ"ו - כי-תבוא		במדבר י"ג - שלח	
הציווי	(כ) ולקחתם מפרי הארץ והימים ימי בכורי ענבים	הציווי	(ב) ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך
נאום המרגלים	(כז) באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש הוא וזה פריה	מקרא ביכורים	(ג) ...באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבתינו לתת לנו (ט) ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש (י) ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה...

המפגש הראשון של עם ישראל עם ביכורי פרותיה של א"י היה במעשה המרגלים. אלא שאז הפירות הוצאו אל מחוץ לארץ, ומגמת המרגלים בהוצאתם שלילית הייתה, להוציא דיבת הארץ ולהחזיר את הגלגל ההיסטורי אחורה - "**נתנה ראש ונשובה מצרימה**" - ובכך לבטל את כניסתם של ישראל לארץ.

29. רש"י על במדבר פרק יג

(כג) ... לפי שכל עצמם **להוציא דבה** נתכוונו כשם שפריה משונה כך עמה משונה.

ואילו במצוות הביכורים מובאים פרות הארץ מקצות הארץ פנימה, לבית המקדש, לבה של א"י, ובהבאתם מתרבה חיבת הארץ אצל כל הקשור במצווה זו. במקרא הביכורים משחזר מביא הביכורים את התהליך ההיסטורי של הבאתנו לארץ, שבו התבדו הן דברי המרגלים על טיבה של הארץ והן דבריהם על אפשרות כניסתנו אליה. בהודאה על תהליך היסטורי זה ובראיית מביא הביכורים את עצמו כשותף לו בכל דור ודור, ישנו תיקון לחטא המרגלים.